

2

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΛΑΔΟ

ΤΑ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Επειδή το παρόν κεφάλαιο απευθύνεται στον σπουδαστή ο οποίος τώρα εισέρχεται στον επιστημονικό κλάδο, θα πρέπει να ειπωθούν και λίγα λόγια σχετικά με τις γλώσσες τις οποίες ο μελλοντικός οθωμανιστής ιστορικός θα χρειαστεί για την έρευνά του/της. Εδώ είναι σημαντικό να είμαστε ρεαλιστές, και θα χρειαστεί να κάνουμε διάκριση του επιστημονικά ιδανικού από αυτό που μπορεί να πραγματοποιηθεί, με τις πρακτικές δυνατότητες που έχουμε στη διάθεσή μας. Απαραίτητα για τον καθένα είναι τα οθωμανικά και τα σύγχρονα τουρκικά, μαζί με τα αγγλικά ως τα κύρια μέσα πρόσβασης στην διεθνή επιστημονική κοινότητα. Τα οθωμανικά είναι ευκολότερο να τα μάθει κάποιος αν ήδη γνωρίζει λίγα τουρκικά· όμως η εμπειρία με τους σπουδαστές της τουρκικής έχει δείξει πως το έργο δεν είναι εύκολο ακόμη και γι αυτούς. Όσοι ομιλούν την αραβική, μερικές φορές αποκτούν πρόσβαση στα οθωμανικά μαθαίνοντας τους βασικούς κανόνες της τουρκικής γραμματικής και χρησιμοποιώντας την γνώση τους της γραφής και μεγάλα κομμάτια του λεξιλογίου. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να έχουμε κατά νου πως οι σημασίες τις οποίες προσέδιδαν οι Οθωμανοί στις αραβικές δάνειες λέξεις ήταν συχνά διαφορετικές από εκείνες τις οποίες είχαν οι ίδιες λέξεις στην γλώσσα προέλευσης τους.

Το ποιές άλλες γλώσσες θα μάθει κάποιος, εξαρτάται από τα θέματα τα οποία ο ιστορικός προτίθεται να μελετήσει. Εναλλακτικά, ορισμένοι επιστήμονες μπορεί να επιλέξουν τα μελλοντικά τους πεδία σύμφωνα με τις γλώσσες τις οποίες ήδη γνωρίζουν. Είναι αυταπόδεικτο πως όποιος ενδιαφέρεται σοβαρά για την πρώιμη βαλκανική ιστορία, θα πρέπει να

μάθει οθωμανικά εκτός από τα ελληνικά, σερβικά, βουλγαρικά ή οποιαδήποτε άλλη σχετική γλώσσα. Στην πραγματική ζωή όμως, ο κανόνας αυτός συχνά παραβιάζεται. Τα αραβικά είναι μια απόλυτη αναγκαιότητα για όσους επιθυμούν να μελετήσουν όχι μόνον τις αραβικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, αλλά επίσης την ιστορία της οθωμανικής επιστήμης ή του δικαίου. Τα γαλλικά είναι μια επείγουσα ανάγκη για όσους ενδιαφέρονται για τον δέκατο όγδοο και δέκατο ένατο αιώνα, όταν η γλώσσα αυτή χρησιμοποιούνταν από τους μορφωμένους ευρωπαίους ως μία *lingua franca*. Επιπλέον, κατά το δεύτερο ήμισυ του δέκατου ένατου αιώνα, η κατηγορία 'μορφωμένοι ευρωπαίοι' περιελάμβανε ουκ ολίγα μέλη της οθωμανικής ανώτερης τάξης. Ο κατάλογος αυτός μπορεί, προφανώς, να συνεχιστεί, αλλά έχει σημασία να μην μετατρέψουμε την γλώσσα σε φετίχ. Είναι γνωστό πως ορισμένοι επιστήμονες ξόδεψαν τόση πολλή ενέργεια για την εκμάθηση γλωσσών ώστε είχαν λίγα να πουν σε οποιαδήποτε από τη πληθώρα των γλωσσών που γνώριζαν. Είναι δυνατόν να γράψει κανείς άρθρα ή ακόμη και βιβλία από κοινού μαζί με δυο ή τρεις επιστήμονες. Αυτή η διαδικασία επιτρέπει τον συνδυασμό γλωσσικών δεξιοτήτων, όπως απαιτείται από το πρόγραμμα που αναλαμβάνεται. Ωστόσο, η από κοινού συγγραφή όντως προϋποθέτει ότι οι συμμετέχοντες διαθέτουν και τις κοινωνικές δεξιότητες και την επιθυμία να μοιραστούν τις εμπειρίες τους. Όμως, έτσι κι αλλιώς, το ομαδικό πνεύμα στην εποχή μας, είναι μια αρετή η οποία αποκτιέται και εξασκείται από πολλούς ανθρώπους.

Ακόμη μεγαλύτερα προβλήματα δημιουργεί ένα άλλο ζήτημα που μπορούμε να ονομάσουμε 'πολιτιστικός αλφαριθμητισμός' διότι, συνήθως, είναι αδύνατο να αντισταθμίσουμε την έλλειψη αυτή με την συνεργασία. Ο οθωμανικός πολιτισμός δεν είναι πια μαζί μας, αν και ο αντίκτυπός του είναι. Το να ανακαλύπτουμε συνέχειες είναι ένα προσφιλέσ παιχνίδι μεταξύ των ιστορικών, και κάποιες σύγχρονες αυθεντίες επιλέγουν να τοποθετήσουν την 'μεγάλη διαχωριστική γραμμή' ανάμεσα στην οθωμανική και την σύγχρονη τουρκική κοινωνία σε ένα αρκετά πρόσφατο σημείο στον χρόνο (και ο Keyder, 1987 και ο Zürcher, 1993 φαίνεται να προτιμούν το διάστημα 1945-50). Όμως οποιαδήποτε χρονολογία και αν γίνει αποδεκτή, πρέπει να συμφωνήσουμε πως ο οθωμανικός πολιτισμός, ιδιαίτερα με την μορφή που είχε πριν το 1850 ή περίπου, είναι πολύ διαφορετικός από τον σύγχρονο τουρκικό αντίστοιχό του. Αυτό ισχύει ακό-

μη και για την εκδοχή εκείνη του σημερινού τουρκικού πολιτισμού, τυπική σε κύκλους που θεωρούν τον εαυτό τους ως συντηρητικό. Υπ' αυτές τις περιστάσεις, η αξιολόγηση ενός κομματιού μιας ποιητικής συλλογής (*divan*) του δέκατου όγδοου αιώνα, είναι μια δεξιοτεχνία επίπονη στην απόκτησή της. Αυτό ισχύει ακόμη και για έναν τούρκο σπουδαστή που γνωρίζει οθωμανικά, για να μην πούμε και για τους άλλους.

Η απόκτηση, επομένως, του “πολιτιστικού αλφαριθμητισμού” είναι μια διαδικασία μακράς διάρκειας, η οποία απαιτεί περισσότερο χρόνο από την εκμάθηση, σε βαθμό λειτουργικότητας, των περισσότερων γλωσσών. Τα πράγματα δεν είναι καθόλου πιο εύκολα από το γεγονός πως η οθωμανική ιστορία είναι ένας, σχετικά, νέος επιστημονικός κλάδος, ο οποίος ασκείται από έναν περιορισμένο αριθμό επιστημόνων. Κατά συνέπεια, ο κλάδος μας δεν έχει την πληθώρα των βιβλίων, των φιλμ ή των βίντεο, τα οποία επιτρέπουν σε έναν περιέργο θεατή να μνηθεί, για παράδειγμα, στους γαλλικούς καθεδρικούς ναούς ή την μουσική του Μότσαρτ. Αυτό είναι ένα πρόβλημα το οποίο κάποιοι επιστήμονες αρχίζουν τώρα να αντιμετωπίζουν, για παράδειγμα, οι ιστορικοί της τέχνης οι οποίοι σήμερα ασχολούνται με την ισλαμική διακόσμηση. Όμως αυτό είναι απίθανο να επιλυθεί στην παρούσα γενεά.

ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΡΧΙΣΕΙ ΚΑΝΕΙΣ;

Κατ αρχάς, μπορεί κάποιος να ξεκινήσει οποιαδήποτε ιστορική έρευνα εντοπίζοντας, συγκρίνοντας και ερμηνεύοντας πρωτογενείς πηγές, και η οργάνωση του βιβλίου αυτού φαίνεται να ενθαρρύνει αυτή τη διαδικασία. Πρακτικά, όμως, αυτό είναι ένα δύσκολο εγχείρημα. Το σχετικό υλικό, στο μεγαλύτερο μέρος του, δεν είναι διαθέσιμο σε έντυπη μορφή, και δεδομένου του μεγάλου αριθμού του, η τεράστια πλειοψηφία θα παραμείνει, πιθανόν, ανέκδοτη. Το σημαντικότερο, ένα κείμενο οποιουδήποτε είδους, αποκτά νόημα μόνον εαν τοποθετηθεί μέσα στο πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τις προθέσεις ενός χρονικογράφου παρά μόνον αν γνωρίζουμε ποιός ήταν. Ή, αν αυτό δεν είναι δυνατόν, πρέπει τουλάχιστον να γνωρίζουμε κάτι για το πολιτικό και το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο το υπό έρευνα έργο, γράφτηκε. Χρειάζεται επίσης να προσδιορίσουμε ποιές φιλολογικές δεσμεύσεις κυριαρχούσαν κατά την σύνθεση και ποιος ήταν ο προσδοκώμενος παρα-

λήπτης. Τελευταίο, αλλά όχι τουλάχιστον, πρέπει να εξακριβώσουμε και τον πρακτικό σκοπό τον οποίο είχε κατά νου ο συγγραφέας· για παράδειγμα, ήταν δυνατόν, προσελκύνοντας την προσοχή του προσάτη του, να επεδίωκε μια προαγωγή στο Παλάτι. Ή, σε άλλη περίπτωση, να προσπαθούσε να νομιμοποιήσει ένα δερβίσικο μοναστήρι συνδέοντας το με κάποιον άγιο ιδρυτή. Διότι η αγιότητα ενός ορισμένου τάγματος δερβίσιδων, αν γινόταν αξιόπιστη μέσω ενός κατάλληλου μύθου, ήταν πιθανόν σημαντική για όσους εκλιπαρούσαν δώρα από φιλόστοργους δωρητές. Οι περισσότερες από αυτές τις πληροφορίες δεν θα γίνουν άμεσα φανερές από την επίμαχη πρωτογενή πηγή, και θα χρειαστεί να ψάξουμε στην δευτερεύουσα βιβλιογραφία-όπου, αρκετά συχνά, ούτε κι εκεί θα βρούμε ικανοποιητικές πληροφορίες.

Επομένως, η ανάγνωση ενός εγγράφου με το οποίο ιδρύεται ένα φιλανθρωπικό ίδρυμα (βακούφι) στην Κωνσταντινούπολη ή την Δαμασκό, ή ενός κατάστιχου με δασμούς το οποίο απαριθμεί τα μαγαζιά του Ισκεντερούν, μπορεί να μας δώσει μια αρχική ιδέα για τα ερωτήματα τα οποία θα πραγματευθούμε. Όμως συνήθως, είναι πιο πρακτικό να αρχίσουμε με την δευτερεύουσα βιβλιογραφία, στις σημειώσεις της οποίας θα βρούμε παραπομπές στις σχετικές πρωτογενείς πηγές. Υπάρχει όμως ένας κίνδυνος που εμπεριέχεται σε αυτήν την βολική προσέγγιση: είναι δυνατόν μια άποψη να είναι πολύ διαδεδομένη στην δευτερογενή βιβλιογραφία χωρίς να έχει μεγάλη δόση αλήθειας. Είναι πραγματικά εκπληκτικό το τι μεταφέρεται από τον ένα συγγραφέα στον άλλο σε όλες τις γενεές. Μερικά λάθη είναι απλώς διασκεδαστικά, όπως η ιστορία ότι οι επικεφαλής της οθωμανικής θρησκευτικής-και-νομικής ιεραρχίας, οι *Seyhülislams*, όταν εκτελούνταν, αλέθονταν μέχρι θανάτου σε ένα γιγαντιαίο γουδί και γουδοχέρι (Majer, 1989). Άλλα είναι πιο σοβαρά και έχουν εμποδίσει πολύ την έρευνα, όπως η τάση να εξηγούμε οτιδήποτε και κάθε τι με την 'Οθωμανική παρακμή' (για την αμφισβήτηση αυτής της τάσης, βλ. Darling, 1996, σσ. 1-21). Καταξιωμένοι επιστήμονες είναι ενδεχόμενο να έχουν προσλάβει τις σχετικές εσφαλμένες αντιλήψεις, ούτως ειπείν, μαζί με 'το γάλα της μητέρας τους'. Αντίθετα, οι νέοι ερευνητές οι οποίοι προσεγγίζουν το αντικείμενο με μια φρέσκια ματιά, έχουν καλύτερη τύχη στο να διακρίνουν τις ασυνέπειες που υπάρχουν στις δευτερεύουσες πηγές, αν πρώτα εμβαπτιστούν στις πρωτεύουσες πηγές, άσχετα με το τί οι σύγχρονοί μας και οι προηγηθέντες έχουν πει για αυτές.

Δεν υπάρχει εύκολη λύση σε αυτήν την δυσκολία.

Πέραν αυτού, η απόφαση να αρχίσει κανείς με πρωτογενείς ή δευτερογενείς πηγές μπορεί να έχει συνέπειες και στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται κάποιος την ιστορική μελέτη. Σύμφωνα με την άποψη που ήταν ευρέως διαδεδομένη στο τέλος του περασμένου αιώνα και η οποία υιοθετείται ακόμη από κάποιους επιστήμονες, η ιστορική μας έρευνα υποτίθεται πως ανακατασκευάζει μια εικόνα του 'πώς όντως ήταν τα πράγματα'. Για την προσέγγιση του στόχου αυτού, η προσεκτική ανάλυση των πρωτογενών πηγών συνιστά την σημαντικότερη προϋπόθεση, το έργο των προηγηθέντων είναι χρήσιμο μόνον στο βαθμό που βοηθάει αυτήν την ανάλυση. Οι επιστήμονες οι οποίοι βλέπουν την συγγραφή της ιστορίας με τον τρόπο αυτό, επομένως, ίσως επαινέσουν κάποιον συνάδελφο επειδή, στις σημειώσεις του/της, παραπέμπει αποκλειστικά σε πρωτεύουσες πηγές (Ο Quirín, 1991, σ. 39 ισχυρίζεται ότι αυτό θα έπρεπε, κατ' αρχήν, να απαιτείται από κάθε ιστορική μελέτη).

Όμως, οι εμπειρίες του εικοστού αιώνα έκαναν πολλούς από εμάς σκεπτικιστές όσον αφορά στην ικανότητά μας να καταλάβουμε ή να περιγράψουμε 'πώς πράγματι τα πράγματα ήταν'. Η αυξανόμενη κριτική ματιά προς τις πηγές κατέστησε φανερό πως ακόμη και ένας κατάλογος με φορολογούμενους δεν είναι η χωρίς ενδιάμεσους απεικόνιση μιας 'αντικειμενικής' πραγματικότητας, αλλά το αποτέλεσμα υποθέσεων, συχνά ασυναίσθητων, των ανθρώπων οι οποίοι τον συνέταξαν (Ο Ludden, 1989, σσ. 102-14, συζητά το πρόβλημα επί τη βάση ενός παραδείγματος από την ινδική ιστορία). Αν οι πρωτογενείς πηγές είναι γεμάτες από προκαταλήψεις την έκταση των οποίων δεν είναι δυνατόν ποτέ να εξακριβώσουμε πλήρως, το ίδιο, προφανώς, ισχύει και για την σύγχρονη ιστοριογραφία. Ο αναγνώστης του έργου του Έντουαρντ Σάϊντ μπορεί δικαιολογημένα να φύγει με την μελαγχολική εικόνα ότι ο σημερινός δυτικός πολιτισμός είναι τόσο βαθιά ρατσιστικός και γεμάτος από προκαταλήψεις απέναντι σε ο,τιδήποτε έχει προσδιοριστεί ως 'άλλο', που κάθε προσπάθεια να γράψουμε ιστορία για τη Μέση Ανατολή είναι καταδικασμένη από την αρχή (Said, 1978). Και αν ακόμη κάποιος δεν θέλει να πάει τόσο μακριά, είναι δύσκολο να υποθέσουμε πως οδηγούμαστε κάπου κοντά στην 'αντικειμενική πραγματικότητα', οποιαδήποτε κι αν είναι. Στην καλύτερη περίπτωση, μπορούμε να εμπλακούμε σε έναν διάλογο με τους φίλους μας επιστήμονες και τους φοιτητές μας, και, ευκαιριακά, με δημι-

ουργικούς συγγραφείς και παραγωγούς ταινιών επίσης. Στην διαδικασία αυτού του διαλόγου, ίσως είμαστε σε θέση να εξαλείψουμε ένα πλήθος αφελειών και παρεξηγήσεων, έστω και αν εμείς, με τη σειρά μας, καθιερώσουμε άλλες. Με μια τέτοια αντίληψη για την τέχνη του ιστορικού, η παρατήρηση πως κάποιος ιστορικός στηρίχτηκε εξ ολοκλήρου σε πρωτογενείς πηγές, δεν είναι και για έπαινο. Θα ήταν προτιμότερο να θεωρείται ως μια απλή έκθεση γεγονότων, αν είναι διαθέσιμη κάποια δευτερογενής βιβλιογραφία, μια κατάσταση όχι άγνωστη στους οθωμανιστές ιστορικούς. Αλλά σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, η παρατήρηση πως ο συγγραφέας μιας μελέτης αδιαφόρησε να συμβουλευτεί την δευτερεύουσα βιβλιογραφία δεν είναι έπαινος αλλά μάλλον το αντίθετο. Διότι υποδηλώνει πως ο ιστορικός δεν έδειξε ενδιαφέρον για έναν μεθοδολογικό και με αρχές διάλογο τον οποίο πολλοί από εμάς σήμερα θεωρούμε ως την κύρια αρετή κάθε ιστορικής μελέτης.

ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ¹

Με όλες αυτές τις επιφυλάξεις κατά νου, ας στραφούμε τώρα στις δημοσιευμένες οθωμανικές πρωτογενείς πηγές. Μεταξύ των εκδόσεων τις οποίες θα βρούμε στις βιβλιοθήκες μας, ξεχωρίζουν τέσσερις ξεχωριστές κατηγορίες, ανάλογα με την μεταγραφή η οποία χρησιμοποιήθηκε. Τα περισσότερα από τα διαθέσιμα κείμενα είναι, πιθανόν, μεταγραφές στο λατινικό αλφάβητο όπως χρησιμοποιείται στην Τουρκία σήμερα. Το αλφάβητο αυτό υιοθετήθηκε από την τουρκική δημοκρατική κυβέρνηση το 1928, και από εκείνη την περίοδο, το αραβικό αλφάβητο, το οποίο ήταν σε χρήση σε όλη την διάρκεια της οθωμανικής περιόδου, υποβιβάστηκε στα επιστημονικά και θρησκευτικά κείμενα. Η τουρκική διαφέρει από την αραβική στο ότι διαθέτει ένα εκτεταμένο σύνολο φωνηέντων (τα οποία, αν δεν προφερθούν σωστά, επηρεάζουν την σημασία της λέξης) και, συγκρινόμενη τουλάχιστον με την αραβική, ένα περιορισμένο αριθμό συμφώνων. Κατά συνέπεια, αρκετά σημάδια συμφώνων τα οποία είναι διαφορετικά στα αραβικά, στα τουρκικά προφέρονται το ίδιο, η δε τουρκική έκδοση του λατινικού αλφαβήτου δεν κάνει διάκριση επίσης.

---

1. Η γραπτή απόδοση λέξης ή κειμένου με άλλο αλφάβητο ή σύστημα γραφής από εκείνο του πρωτοτύπου (ΣτΜ)

Αυτό σημαίνει πως για να μεταγράψουμε μια λέξη πίσω στην αραβική γραφή, κάτι το οποίο συχνά πρέπει να κάνουμε για να συμβουλευτούμε τα παλαιότερα λεξικά της οθωμανικής, χρειαζόμαστε ένα τουρκο-οθωμανικό λεξικό.

Η δεύτερη κατηγορία εκδόσεων πηγών χρησιμοποιεί κάποια από τις διαθέσιμες φιλολογικές μεταγραφές. Αυτό σημαίνει ότι τα γράμματα του λατινικού αλφαβήτου συμπληρώνονται με διακριτικά σημάδια τα οποία δίνουν την δυνατότητα στον αναγνώστη να αποκαταστήσει άμεσα την αραβική ορθογραφία. Τα διαφορετικά αλφάβητα μεταγραφής που υπάρχουν βασίζονται στην εμπειρία χρηστών με διαφορετικές γλώσσες. Στην Τουρκία, είναι σύνηθες να χρησιμοποιούν το σύστημα μεταγραφής που υιοθέτησε η *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, ενώ η *Encyclopaedia of Islam (EI)*, 2^η έκδοση και η *The International Journal of Middle East Studies* χρησιμοποιούν παραλλαγές βασισμένες στο αγγλικό αλφάβητο. Οι γαλλικές μεταγραφές διαφέρουν από αυτές τις πρακτικές σε έναν αριθμό λεπτομερειών. Οι διαφορές, όμως, μεταξύ όλων των συστημάτων που είναι σε χρήση, είναι σχετικά μικρότερης σημασίας, και ένας σπουδαστής εξοικειωμένος με ένα σύστημα, δεν θα έχει δυσκολία να προσαρμοστεί στο άλλο. Οι μεταγραφές σε διαφορετικό αλφάβητο (transliteration), συχνά μετατρέπουν τα φωνήεντα, τα οποία στο μεγαλύτερο μέρος τους δεν γράφονται στην αραβική γραφή, σύμφωνα με κάποιο σταθερό σχήμα, συνήθως με τα τουρκικά της Κωνσταντινούπολης του δέκατου ένατου ή του εικοστού αιώνα. Αντίθετα, η απεικόνιση φθόγγων με φωνητικά σύμβολα (transcription) περιλαμβάνει τα φωνήεντα τα οποία πιθανόν ήταν σε χρήση τον καιρό κατά τον οποίο το κείμενο δημιουργήθηκε. Έτσι ο σπουδαστής που επιθυμεί να αντιγράψει ένα κείμενο, θα πρέπει να εξοικειωθεί με τον τρόπο χρήσης των φωνηέντων που ήταν σε χρήση στη διάρκεια του δέκατου πέμπτου, δέκατου έκτου ή δέκατου έβδομου αιώνα.

Η τρίτη κατηγορία εκδόσεων των πηγών μας είναι τυπωμένη στο αραβικό αλφάβητο. Αυτή συμπεριλαμβάνει τις πολυάριθμες εκδόσεις των χρονικών οι οποίες επιχειρήθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Δημοκρατία της Τουρκίας πριν το 1928. Από μόνο του, το αραβικό αλφάβητο δεν είναι στην πραγματικότητα δύσκολο στην εκμάθηση. Απαιτείται, όμως, ένα χρονικό διάστημα πριν κάποιος μπορέσει να αναγνωρίσει τις λέξεις ακόμη και σε ένα κείμενο στην Οθωμανο-τουρκική

που δεν θέτει γλωσσολογικά προβλήματα, όταν εμφανίζονται με αυτήν την μη οικεία μορφή. Πολλά τμήματα μεσανατολικών σπουδών διδάσκουν αυτήν την ικανότητα σε ιδιαίτερες σειρές μαθημάτων. Τέλος, υπάρχουν εκδόσεις πανομοιότυπων οι οποίες αναπαράγουν χειρόγραφα φωτομηχανικά. Αυτά μπορεί να διαβαστούν με σχετική ευκολία αν τα υπό συζήτηση κείμενα είναι βιβλία ή πραγματείες, καθώς οι χαρακτήρες που χρησιμοποίησαν οι αντιγραφείς οι οποίοι έγραφαν λογοτεχνικά κείμενα είναι συχνά παρόμοιοι με εκείνους που απαντώνται στα τυπωμένα έργα. Αν όμως οι εκδόσεις αυτές συμβαίνει να αφορούν σε αρχαιακά έγγραφα, οι παλαιογραφικές δεξιότητες είναι απαραίτητες. Πολλά είδη γραφών στα αρχεία φαίνονται (και είναι) εκφοβιστικά- όμως οι άνθρωποι μαθαίνουν να τα αντιμετωπίζουν πάντοτε.

ΣΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ: ΤΙ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΜΑΣ ΠΟΥΝ ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ;

Ας υποθέσουμε ότι έχουμε εντοπίσει μερικές πρωτογενείς πηγές σχετικές με το αντικείμενό μας τις οποίες επιθυμούμε να μελετήσουμε: εδώ θα μας βοηθήσουν τα εργαλεία που προτείνονται στον κατάλογο με τα προτεινόμενα κείμενα. Πρέπει, τώρα, να προσπαθήσουμε να καταστήσουμε τα κείμενα αυτά κατανοητά στον αναγνώστη ο οποίος ζει στο τέλος του εικοστού αιώνα. Ένα παράδειγμα θα μας δείξει πώς μπορεί να γίνει αυτό. Εντελώς αυθαίρετα θα επιλέξουμε ένα κατάστιχο που περιέχει τιμές διατίμησης προϊόντων στην Κωνσταντινούπολη της δεκαετίας του 1640. Οι τιμές οι οποίες γνωστοποιούνταν από την Οθωμανική κυβέρνηση, ιδιαίτερα για την Κωνσταντινούπολη, κίνησαν το ενδιαφέρον των ερευνητών ήδη από τη δεκαετία του 1920, και το 1983 η Mübahat Küçükoglu εξέδωσε το 'δικό μας' κατάστιχο των τιμών μαζί με εκτεταμένες και πολύ διδακτικές σημειώσεις (Küçükoglu, 1983). Στην εισαγωγή της μας δίνει μια πληθώρα πληροφοριών για την χρήση τέτοιων κατάστιχων με τιμές και αναλύει τους λόγους για την δημοσίευσή τους: τα πιο λεπτομερή κατάστιχα αυτού του είδους συνδέονταν συχνά με αλλαγές στο νομισματικό σύστημα. Καινούριοι πίνακες τιμών θεωρούνταν απαραίτητοι ιδιαίτερα στη περίπτωση κατά την οποία το περιεχόμενο των νομισμάτων σε ασήμι αυξάνονταν, με σκοπό να διασφαλιστεί πως όλοι οι καταστηματάρχες θα ρυθμιζαν τις τιμές τους ανάλογα. Για να ελέγξει κανείς αν πράγματι οι ε-

πίσημες διαταγές γίνονταν σεβαστές, θα ήταν σκόπιμο να προσδιορίσουμε τις τιμές που πληρώνονταν στις πραγματικές πωλήσεις στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης (αυτό έχει καταστεί ευκολότερο με την εμφάνιση της σειράς που εκδόθηκε από τους Kal'a κ.ά., 1997-, αλλά μόνο για τον δέκατο όγδοο αιώνα, όχι για τα χρόνια γύρω στο 1640 τα οποία μας ενδιαφέρουν εδώ). Επειδή όμως δεν υπάρχει δημοσιευμένο υλικό διαθέσιμο, θα πρέπει κάποιος να ελέγξει τους πρωτότυπους ιεροδικαστικούς κώδικες που σώζονται από την σχετική περίοδο. Ο Cemal Kafadar έκανε την υπόθεση, λογική νομίζω, πως οι τιμές διατίμησης προϊόντων επιβάρυνονταν κυρίως όταν το Οθωμανικό Παλάτι, ή άλλοι επίσημοι φορείς ήταν οι αγοραστές (Kafadar, 1986, σ. 128). Ή, μπορούμε να ερευνήσουμε τους ιεροδικαστικούς κώδικες επαρχιακών οθωμανικών πόλεων για καταλόγους τιμών από την ίδια περίπου περίοδο, και θα ανακαλύψουμε πως οι νομισματικές αλλαγές συχνά γινότανε αισθητές στις επαρχίες μετά από σημαντική καθυστέρηση (Ergenz, 1978-9).

Οποιοσδήποτε χρησιμοποιεί Οθωμανικές πηγές σε έντυπη μορφή, οφείλει χάρη στον Şinasi Tekin ο οποίος στο πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, εκδίδει την *Journal of Turkish Studies* (Cambridge MA). Εργαζόμενος συχνά μαζί με την γυναίκα του Gönül Alpay Tekin, εξέδωσε, μεταξύ των άλλων, μια πανομοιότυπη έκδοση της περιγραφής της Κωνσταντινούπολης από τον Εβλιά Τσελεμπί (με τον Fahir İz, 1989). Επιπλέον, ο Şinasi Tekin είναι και ο εκδότης μιας σειράς στην οποία οι οθωμανικές πηγές δημοσιεύονται μαζί με σημειώσεις και ερμηνευτικά σχόλια από ιστορικούς όπως ο Rhoads Murphey (Murphey, 1985). Το πιο σημαντικό για τον κοινωνικό ιστορικό είναι η έκδοση, μαζί με τον Fahir İz, του *Saltuk-name*, μιας συλλογής θρύλων του δέκατου πέμπτου αιώνα, οι οποίοι σχετίζονται με τον δερβίση πολεμιστή Sarı Saltuk (Ebu'l-Hayr-Rumi, εκδ. İz, 1974).

ΟΘΩΜΑΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τελευταίο αλλά επίσης πολύ σημαντικό: όσοι έχουν μεγάλη περιέργεια για τις οθωμανικές πηγές και θέλουν να δοκιμάσουν μερικές σκαλίζοντάς τες, οι οθωμανικές πηγές σε μετάφραση είναι ένα μεγάλο δώρο. Επιπλέον, ακόμη και ερευνητές θα χρησιμοποιήσουν συχνά τις διαθέσιμες μεταφράσεις προς όφελός τους, διότι παρέχουν ερμηνείες δύσκολων

εκφράσεων, ευρετήρια, βιογραφικές πληροφορίες για τον συγγραφέα, και σε ορισμένες περιπτώσεις, αναφορές στα έργα από τα οποία ο οθωμανός συγγραφέας άντλησε τις πληροφορίες του/της. Θα παρουσιάσουμε εδώ τρεις ανθρώπους οι οποίοι κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες για να καταστήσουν τις οθωμανικές πηγές προσιτές σε μετάφραση. Στον Andreas Tietze, ο οποίος δίδαξε στο UCLA για αρκετές δεκαετίες, οφείλουμε τις μεταφράσεις στα αγγλικά του *Mustafa Âli's Counsel for Sultans of 1581* (Âli, εκδ. Tietze, 1979-82) και την περιγραφή της επίσκεψης στο Κάϊρο του ίδιου συγγραφέα (Âli, εκδ. Tietze, 1975). Και τα δύο αυτά έργα δίνουν επίσης εκδόσεις των πρωτότυπων κειμένων. Ένας άλλος σημαντικός εκδότης οθωμανικών πηγών σε μετάφραση είναι ο Robert Dankoff, γνωστός ιδιαίτερα για το έργο του στον Εβλιά Τσελεμπί (Evlîya Çelebi, 1990 και 1991). Χάρη στη μετάφραση του Dankoff, η μεγαλοπρέπεια της Αυλής του δέκατου έβδομου αιώνα στο Bitlis έγινε γνωστή στους αγγλόφωνους αναγνώστες.

Για όσους γνωρίζουν γερμανικά, οι παλαιότερες μεταφράσεις οθωμανικών πηγών, οι οποίες εμπεριέχονται στην σειρά 'Türkische Bibliothek' μπορεί να είναι χρήσιμες. Νεώτερης περιόδου είναι η σειρά των μεταφρασμένων κειμένων που εκδόθηκαν από τον Richard Kreutel, η οποία περιλαμβάνει μία υπέροχα σχολιασμένη γερμανική έκδοση της περιγραφής της επίσκεψης του Εβλιά Τσελεμπί στην Βιέννη το 1665. Εδώ βρίσκουμε, μεταξύ άλλων, και μια συζήτηση για την λαϊκή παράδοση, οθωμανική και αυστριακή, σχετικά με τις δυο πολιορκίες της Βιέννης (1529 και 1683). Η εργασία του Kreutel είναι ευρεία σε έκταση, αν και αρκετά από τα μεταφρασμένα κείμενά του επικεντρώνονται στα Βαλκάνια. Μετά τον θάνατο του εκδότη, το έργο του συνεχίστηκε από τους Erich Prokosch και Karl Teply (Evlîya Çelebi, μτφρ. και σχόλια Kreutel, Prokosch και Teply, 1987). Η σειρά περιλαμβάνει επίσης ένα από τα πλέον εξωτικά κείμενα που γράφτηκαν ποτέ στα οθωμανικά, δηλαδή την περιγραφή της αναζήτησης από τον Εβλιά Τσελεμπί των πηγών του Νείλου (Evlîya Çelebi, μτφ Prokosch, 1994).

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗΣ

Έχοντας εντοπίσει τις πρωτογενείς και τις δευτερογενείς πηγές, θα συζητήσουμε μερικές από τις προοπτικές που διανοίγονται ενώπιον κάποιου